

MARIUSZ ORŁOWSKI*

DZIAŁALNOŚĆ DUSZPASTERSKA, KULTURALNA I EKUMENICZNA LUBELSKIEJ WSPÓLNOTY METODYSTYCZNEJ W LATACH 1953-2018

Ewangelicy wyznania metodystycznego są przykładem wspólnoty religijnej nawiązującej do ideałów reformacji angielskiej, wyrażonych w XVIII-wiecznym ruchu odnowy religijnej, w odróżnieniu od wspólnot ewangelików wyznania luterańskiego (augsburskiego) i ewangelików wyznania kalwińskiego (reformowanego), które wyrosły z reformacji kontynentalnej¹. Powstanie zboru metodystycznego w Lublinie związane jest z przybyciem do tego miasta w 1953 r. świeckiego kaznodziei Michała Ruda (1907-1998).

1. MICHAŁ RUD – PIERWSZY DUSZPASTERZ LUBELSKICH METODYSTÓW

Michał Rud urodził się 7 listopada 1907 r. w Rudzie Wołoskiej w rodzinie prawosławnej. W 1930 r. ukończył Państwowe Gimnazjum Koedukacyjne im. Bartosza

---

* Mariusz Orłowski – magister licencjonowany nauk teologicznych (teologia ekumeniczna), doktorant Instytutu Ekumenicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie; e-mail: mariusz_orlowski@o2.pl.

¹ *Reformacja czy Reformacje? – krytyczne spojrzenie szkockiego historyka*. <<http://luter2017.pl/reformacja-reformacje-krytyczne-spojrzenie-szkockiego-historyka/>> [dostęp: 11 września 2018].

Głowackiego w Tomaszowie Lubelskim. W 1942 r., podczas okupacji, w lubelskiej cerkwi zawarł związek małżeński z pochodzącą z Lublina Natalią z d. Gierasimiuk.

Pierwsze zetknięcie się Michała Ruda z metodyzmem nastąpiło w 1948 r. w Zamościu, gdzie poznał Włodzimierza Sobolewa (1878-1965)² – pastora miejscowej parafii metodystycznej. „Dziwne rozgrzanie serca”, podobne do tego, którego doświadczył ks. Jan Wesley³, sprawiło, że przystąpił wraz z żoną do Kościoła metodystycznego, a następnie rozpoczął naukę na kursie dla pracowników misyjnych tego Kościoła w Klarysewie k. Warszawy.

Jeszcze tego samego roku decyzją władz kościelnych został skierowany do pracy misyjnej na Ziemiach Odzyskanych, w Górze Śląskiej, gdzie władze komunistyczne przekazały metodystom w użytkowanie pochodzący z XVIII w. powołany ewangelicki kościół pw. Świętej Trójcy. Na łamach „Pielgrzyma Polskiego”, organu prasowego Kościoła metodystycznego, zamieszczono w tym czasie krótką notatkę na temat działalności Michała Ruda, którą od początku charakteryzował rys ekumeniczny:

Góra Śląska. Zbór tutejszy urządził 31 lipca br. [1949] nabożeństwo ekumeniczne u siebie. Zagaił kaznodzieja miejscowy Michał Rud, poczem przemawiało 4 kaznodziej z innych denominacji. Na zakończenie odbyła się wspólna «uczta miłości» [agapa]⁴.

Pracę misyjną Michała Ruda jego dwaj synowie wspominają po latach następująco:

[...] żeby mógł prowadzić nabożeństwa, musiał odszukać mieszkających w okolicy wyznawców ewangelickich i zainteresowanych słuchaniem słowa Bożego. [...] Ojciec otrzymał od swojego brata ze Szczecinka rower i na nim jeździł po okolicznych wsiach jako misjonarz, ustalając, gdzie są ewangelicy i inni zainteresowani nabożeństwami w kościele w Górze. Po pewnym czasie prowadził nabożeństwa w tym kościele. Nie mieliśmy zbyt wielu środków do życia i czasami żyliśmy na granicy skrajnej nędzy. [...] Dopiero mama Natalia włączyła się, by wspomóc nas i jako wykwalifikowana krawcowa świadczyła usługi krawieckie, mając na wychowaniu dwóch synów⁵.

---

² W. BENEDYKTOWICZ. *Długie życie. Pamięci Włodzimierza Sobolewa*. „Pielgrzym Polski” 40:1965 nr 9 s. 87-88.

³ Ks. Jan Wesley (1703-1791) – teolog i duchowny anglikański. Wraz ze swoim bratem Charlesem (1707-1788) doprowadził do religijnego przebudzenia w Kościele Anglii i w rezultacie do powstania Kościoła metodystycznego.

⁴ *Nasze sprawy*. „Pielgrzym Polski” 24:1949 nr 9 s. 124.

⁵ Maszynopis ze wspomnieniami o Michale Rudzie jego dzieci: Elżbiety, Olgierda i Aleksego Rudów (bez tytułu). Warszawa 12 stycznia 2018. Kopia w archiwum autora artykułu.

1.1. Z GÓRY ŚLĄSKIEJ DO LUBLINA

W 1951 r. w rodzinie Rudów przyszło na świat trzecie dziecko – córka Elżbieta. Szykanowany przez komunistyczne władze duchowny metodystyczny nie mógł znaleźć w Górze Śląskiej pracy zarobkowej. Kiedy władze miasta zdecydowały o odebraniu metodystom budynku kościelnego i jego docelowej rozbiorce⁶, rodzina Rudów przeniosła się w 1953 r. do Lublina. Dzięki przychylności rodziców żony zamieszkali przy ul. Okólnej 12, zajmując jeden pokój w dwupokojowym mieszkaniu. Michał Rud zatrudnił się w tym czasie w Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Lublinie na stanowisku technika BHP.

Po przybyciu do Lublina jako pełniący obowiązki pastora przez wiele lat organizował nabożeństwa metodystyczne w mieszkaniu przy ul. Kresowej 12 (osiedle ZOR Tatary), które rodzina Rudów otrzymała w 1959 r., z wielkim zaangażowaniem kolportował Pismo Święte i literaturę chrześcijańską, przeprowadził setki rozmów z osobami zainteresowanymi metodyzmem. Czynił bezskuteczne starania o uzyskanie od władz miasta lokalu na potrzeby metodystycznych zgromadzeń⁷. Ten okres to również nawiązywanie licznych kontaktów z chrześcijańskimi misjami na Zachodzie, skąd otrzymywał literaturę chrześcijańską i Biblię, m.in. w języku rosyjskim. Podjęta przez niego próba przemycenia tychże Biblii w latach 70. ubiegłego wieku do ZSRR zakończyła się fiaskiem z powodu donosu jednego z „sympatyków” zboru, wśród których znajdowali się też konfidenci⁸.

W pierwszych latach po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce do kraju zaczęła napływać pomoc materialna z Zachodu w postaci paczek z odzieżą i żywnością, dystrybucją których zajmował się w Lublinie m.in. lokalny oddział Polskiej Rady Ekumenicznej [dalej: PRE]. W akcję przekazywania paczek dla najuboższych mieszkańców miasta zaangażował się również Michał Rud⁹. Jego aktywność społeczna wynikała z wierności metodystycznej zasadzie głoszącej, że „nie ma uświęcenia jak tylko uświęcenie społeczne”¹⁰.

Wzorem chrześcijańskiego zaangażowania w pracy na niwie Pańskiej byli dla Michała Ruda metodystyczni pionierzy – Jan Wesley i jego współpracownicy¹¹. Swymi przemyśleniami na ten temat dzielił się na łamach „Pielgrzyma Polskiego”:

Duchowni Kościoła winni sobie [...] uświadomić prawdę, że są posłańcami sprawującymi poselstwo Chrystusowe i niosącymi zabłąkanym duszom wieść

⁶ Kościół rozebrano w 1966 r. Obecnie na jego miejscu znajduje się skwer.

⁷ *Śp. Brat Michał Rud*. „Pielgrzym Polski” 73:1998 nr 7-8 s. 31.

⁸ J. GRZESIK. *Wspomnienia o Michale Rudzie* (mps.). Kopia w archiwum autora artykułu.

⁹ *Tamże*.

¹⁰ E. PUŚLECKI. *Przedmowa do wydania polskiego*. W: *Zasady socjalne Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego*. [b.m.w.] Wydawnictwo „Pielgrzym Polski” [b.r.w.] s. 7.

¹¹ W. BENEDYKTOWICZ. *Współpracownicy Jana Wesleya*. „Pielgrzym Polski” 37:1962 nr 11 s. 106-108.

o zbawieniu. Nie mogą być nieczułymi kapłanami, obojętnie patrzącymi i przechodzącymi obok ginących i zranionych śmiertelnym jadem grzechu dusz ludzkich. Muszą z pełnym poświęceniem pośpieszyć z pomocą potrzebującym, nie bacząc na własne wygody i przyjemności, wyzbywając się niezrozumiałej obojętności. Podobnie jak lekarz obowiązany jest służyć choremu i cierpiącemu najdalej idącą pomocą, tak i duchowny winien bez cienia wahań ratować ginące i skazane na wieczne zatracenie dusze ludzkie¹².

Namacalnym efektem wieloletniej pracy misyjno-ewangelizacyjnej Michała Ruda było otwarcie w październiku 1993 r. w Lublinie, w siedzibie College of English „U Metodystów” przy ul. Borelowskiego 5, kaplicy Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego¹³, w której do 2010 r. zbierało się kilkunastoosobowe grono wiernych.

Michał Rud, który przez ostatnie dwa lata swego życia był częściowo sparaliżowany i wymagał stałej opieki, zmarł 13 czerwca 1998 r. W związku z jego śmiercią kondolencje rodzinie zmarłego i lubelskiej społeczności metodystycznej złożył na piśmie prawosławny biskup lubelski i chełmski Abel, który m.in. napisał:

Z głębokim smutkiem przyjęliśmy wiadomość o śmierci dobrze znanego nam brata Michała. Wraz z moim duchowieństwem oraz społecznością prawosławną dzielimy ból wspólnoty metodystycznej w Lublinie oraz najbliższej rodziny, prosząc naszego wspólnego Pana, Boga Życia i Zmartwychwstania, by dał wieczny odpoczynek temu oddanemu pracownikowi Ewangelii, ekumeniście szanowanemu przez wszystkich w szerokiej rodzinie ekumenicznej¹⁴.

W imieniu wspólnoty parafialnej lubelskiej parafii polskokatolickiej pisemne kondolencje do rodziny zmarłego i lubelskiej wspólnoty metodystycznej skierował również ks. inf. Bogusław Wołyński:

W imieniu naszej Wspólnoty Parafialnej Matki Bożej Wniebowziętej Kościoła Polskokatolickiego «Serce dla Serc» w Lublinie przekazuję Żonie, Córce i Synom zmarłego śp. Michała Ruda, pastora Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego, naszą pamięć i modlitwę. Pragnę podkreślić, że ze zmarłym Bratem śp. Michałem wiązała mnie przyjaźń. Podczas długich rozmów podziwiałem Jego głęboką wiarę i nabywałem głębi życia. Czcigodni Żono, Córko, Synowie! Możecie być dumni z takiego Męża i Ojca. Czcigodna Wspólnoto Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego! Możecie być dumni, że taki Pastor prowadził Was do Boga¹⁵.

---

¹² M. RUD. *Wrażenia z konferencji teologicznej*. „Pielgrzym Polski” 47:1972 nr 4 s. 38.

¹³ Decyzję o zmianie nazwy z „Kościół metodystyczny” na „Kościół Ewangelicko-Metodystyczny” podjęła 21 kwietnia 1990 r. obradująca w Ostródzie Konferencja Doroczna (synod) Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w RP jest częścią Zjednoczonego Kościoła Metodystycznego (The United Methodist Church).

¹⁴ List bp. Abła w posiadaniu Elżbiety Rud, córki Michała Ruda.

¹⁵ List ks. inf. Bogusława Wołyńskiego w posiadaniu Elżbiety Rud, córki Michała Ruda.

2. INNI DUSZPASTERZE

Z powodu pogarszającego się stanu zdrowia Michała Ruda w latach 1993-1996 opiekę duszpasterską nad lubelskim zbozem metodystycznym sprawował ks. Adam Kleszczyński, który dojeżdżał z Warszawy. Gościnnie posługiwali w tym czasie również ks. dr Dale Walker z Konstancina, ks. superintendent Adam Kuczma z Warszawy i ks. Henryk Konieczny z Łodzi. Po objęciu w 1996 r. przez ks. Adama Kleszczyńskiego funkcji pastora w parafii pw. Opatrzności Bożej w Łodzi opiekę nad lubelską placówką metodystyczną przejął ks. Andrzej Malicki, który dojeżdżał z Kielc. Po jego przeniesieniu do Katowic lubelskimi metodystami opiekował się ks. Janusz Daszuta z Kielc, a po nim ks. Jerzy Markowski z Przemyśla.

Od października 1993 do listopada 2006 r. nabożeństwa metodystyczne w Lublinie odbywały się raz w miesiącu. Dopiero decyzja Rady Kościoła o rozpoczęciu systematycznej pracy misyjnej w mieście nad Bystrzycą od grudnia 2006 r. sprawiła, że działalność lubelskiej placówki metodystycznej zaczęła nabierać rozmachu. Opiekę nad lubelskimi metodystami przejął ks. superintendent Zbigniew Kamiński, który delegował do służby duszpasterskiej w Lublinie swojego wikariusza z parafii pw. Dobrego Pasterza w Warszawie – ks. Jacka Olejniczaka. Trzy razy w miesiącu prowadził on niedzielne nabożeństwa słowa Bożego, raz w miesiącu przyjeżdżał ks. Jerzy Markowski, który przewodniczył nabożeństwu słowa Bożego z sakramentem Wieczery Pańskiej. Ponadto odbywały się nabożeństwa bożonarodzeniowe i wielkopiątkowe.

Od września 2010 r. cotygodniowym nabożeństwom niedzielnym lubelskich metodystów przewodniczył ks. Dariusz Zuber, który dojeżdżał z Warszawy. Każde nabożeństwo poprzedzała godzina biblijna, czyli studium tematyczne Pisma Świętego lub studium wybranej księgi biblijnej. Natomiast po nabożeństwie był czas na dyskusję przy ciastku, kawie lub herbacie. Raz w miesiącu metodystyczną placówkę misyjną w Lublinie odwiedzał ks. superintendent Zbigniew Kamiński, który sprawował Wieczere Pańską¹⁶.

Niedziela, 28 listopada 2010 r. okazała się dla lubelskich metodystów dniem szczególnym. Po raz pierwszy w historii lubelskiego zboru kazanie słowa Bożego podczas metodystycznego nabożeństwa wygłosiła kobieta. Była nią Monika Zuber, probatorka metodystycznej parafii pw. Dobrego Pasterza w Warszawie, a prywatnie żona pastora Dariusza Zubera.

Z kolei w niedzielę 24 kwietnia 2011 r. odbyło się wielkanocne nabożeństwo słowa Bożego połączone z Wieczere Pańską. Liturgię komunijną sprawował ks. superintendent Zbigniew Kamiński, a kazanie pt. *Zmartwychwstały zawoła cię po imieniu*, ponownie wygłosiła probatorka Monika Zuber.

¹⁶ Z. KAMIŃSKI. *Kartki z kroniki warszawskiego zboru*. „Pielgrzym Polski” 86:2011 nr 1-2 s. 20.

Rozwój metodyzmu w Lublinie utracił swoją dynamikę po objęciu przez ks. Dariusza Zubera parafii w Olsztynku, w grudniu 2011 r. Od stycznia 2012 r. metodystyczne nabożeństwa w Lublinie odbywały się tylko raz w miesiącu pod przewodnictwem ks. superintendenta Zbigniewa Kamińskiego, który dojeżdżał z Warszawy.

W czerwcu 2012 r. funkcję pastora metodystycznej placówki misyjnej w Lublinie objął po raz drugi ks. Janusz Daszuta z Kielc. Początkowo pełnił on swą posługę wśród lubelskich metodystów, dojeżdżając do Lublina dwa razy w miesiącu, a od września 2013 r. raz na dwa miesiące.

Od lutego do października 2014 r. metodystyczne nabożeństwa w Lublinie zostały zawieszane w wyniku wypowiedzenia dalszego udostępniania sali na zgromadzenia przez pastora I zboru Kościoła Zielonoświątkowego w Lublinie. W październiku tego samego roku zbor lubelskich metodystów opuściła rodzina Orłowskich.

Po uzgodnieniu warunków użyczenia kaplicy Kościoła Wolnych Chrześcijan przy ul. Prusa 4a na nabożeństwa metodystyczne, zostały one wznowione od października 2014 r. W tym czasie opiekę nad lubelską placówką metodystyczną objął ks. dr Edward Puślecki, który raz w miesiącu dojeżdżał do Lublina z Warszawy.

Od 2016 r. pastorem lubelskich metodystów był ponownie ks. superintendent Andrzej Malicki, który dojeżdżał z Warszawy. W pracy duszpasterskiej w Lublinie pomagał mu probator Wojciech Ostrowski z Kielc. Nabożeństwa odbywały się raz w miesiącu.

Decyzją 97. Konferencji Dorocznej (Synodu) Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP pastorem lubelskich metodystów od czerwca 2018 r. został probator Wojciech Ostrowski, obsługujący jednocześnie parafię w Kielcach. Nabożeństwa w Lublinie odbywają się raz w miesiącu.

3. KURATORZY ZBORU

Pierwszym kuratorem lubelskiego zboru metodystycznego – od października 1993 do sierpnia 2010 r. – był dyr. Zygmunt Wrona¹⁷, a nabożeństwa, jak już wspomniano, odbywały się w kaplicy w budynku College of English „U Metodystów” przy ul. Borelowskiego 5. Dzięki staraniom kuratora kaplica uzyskała estetyczny wystrój. Opiekun placówki wyposażył ją w gustowną kazalnicę, stół komunijny, wiszący na ścianie krzyż z czarnego drewna, wysokiej klasy instrument klawiszowy oraz nagłośnienie¹⁸.

---

¹⁷ P. RESZKA. *List do chrześcijan (niektórych)*. „Gazeta Wyborcza. Lublin” 6 października 2005 s. 1.

¹⁸ *Nowy rozdział pracy kościelnej w Lublinie*. „Pielgrzym Polski” 68:1993 nr 12 s. 36.

Od września 2010 r. lubelscy metodyści wynajmowali na swoje nabożeństwa kaplicę w budynku I zboru Kościoła Zielonoświątkowego przy ul. Tatarskiej 5¹⁹. Zaszła również zmiana na stanowisku kuratora zboru, wybrany został Mariusz Orłowski, dotychczasowy sekretarz zboru. Jego inicjatywą było prowadzenie comiesięcznych Ekumenicznych Spotkań Dyskusyjnych w „Unitasie”²⁰, w których uczestniczyli m.in. członkowie i sympatycy lubelskiej placówki metodystycznej. Jednym z zaproszonych prelegentów był Michał Siczek, absolwent Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie i diakon I zboru Kościoła Zielonoświątkowego w Lublinie, który 25 kwietnia 2002 r. wygłosił referat pt. *Powstanie i rozwój metodyzmu*, a 31 października 2002 r. wystąpił z prelekcją pt. *Hrabia Mikołaj Ludwik Zinzendorf (1700-1760) i bracia morawscy*²¹.

Mariusz Orłowski był również współredaktorem *Kalendarza ekumenicznego* i kwartalnika „Scriptores Scholarum”. Z jego inicjatywy w numerze *Chrześcijaństwo 2000* wspomnianego kwartalnika ukazał się przedruk wywiadu²² przeprowadzonego przez ks. Wawrzyńca Markowskiego z Borisem Trajkovskim²³ podczas jego wizyty w siedzibie władz Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego przy ul. Mokotowskiej 12 w Warszawie. Rozmowa z prezydentem Macedonii została pierwotnie opublikowana na łamach „Pielgrzyma Polskiego”²⁴. Natomiast w *Kalendarzu ekumenicznym 2002* staraniem Mariusza Orłowskiego ukazał się tekst autorstwa ks. Wawrzyńca Markowskiego pt. *Na początku było Słowo...*²⁵

Mariusz Orłowski i Monika Drozd-Orłowska (w latach 2010-2014 sekretarz zboru) są redaktorami publikacji poświęconej s. Stanisławie Andronowskiej –

---

¹⁹ W związku ze zmianą miejsca metodystycznych nabożeństw w lubelskiej edycji „Gazety Wyborczej” w każdy piątek września 2010 r. ukazywało się ogłoszenie następującej treści: „KOŚCIÓŁ METODYSTYCZNY, ul. Tatarska 5, niedziele, godz. 17.00. Jedyne popołudniowe nabożeństwa protestanckie w Lublinie! Zapraszamy co tydzień!”

²⁰ Ekumeniczne Spotkania Dyskusyjne w „Unitasie” odbywały się w latach 1999-2004, a ich organizatorem było Ekumeniczne Stowarzyszenie Charytatywne „Unitas”, którego sekretarzem (w latach 1999-2000), a następnie przewodniczącym (w latach 2000-2007) był Mariusz Orłowski. Nawiązywały one do Ekumenicznych Spotkań Dyskusyjnych organizowanych w latach 80. i 90. ubiegłego stulecia przez lubelski oddział Społecznego Towarzystwa Polskich Katolików. Zob. M. ORŁOWSKI. *Ekumeniczne Stowarzyszenie Charytatywne „Unitas”*. W: *Kalendarz ekumeniczny 2002. Na początku było Słowo (J 1, 1a)*. Red. J. Wojtysiak [i in.]. Lublin – Sandomierz 2002 s. 146-147.

²¹ Bracia morawscy wywarli znaczący wpływ na poglądy ks. Jana Wesleya, prekursora metodyzmu.

²² *Moje całe życie jest związane z Kościołem...* „Scriptores Scholarum” 8:2000 nr 1 s. 29-31.

²³ Boris Trajkovski (1956-2004) – wybrany w 1999 r. na prezydenta Republiki Macedonii, przez wiele lat piastował urząd pastora jednej z macedońskich parafii Kościoła metodystycznego, a następnie honorowego przewodniczącego Rady Kościoła Metodystycznego w Macedonii. W 2004 r. zginął w katastrofie lotniczej.

²⁴ *Moje całe życie jest związane z Kościołem...* „Pielgrzym Polski” 75:2000 nr 4 s. 21-23.

²⁵ W. MARKOWSKI. *Na początku było Słowo...* W: *Kalendarz ekumeniczny 2002*.

postaci-symbolu lubelskiego ekumenizmu²⁶. Wiernym współpracownikiem siostry na niwie ekumenicznej był m.in. śp. Michał Rud, kaznodzieja lubelskiego zboru metodystycznego, który za swą działalność został w 1986 r. – podobnie jak siostra Stanisława Andronowska – odznaczony medalem „Serce dla Serc”²⁷.

W 2014 r. kuratorem zboru lubelskich metodystów został Ryszard Chojecki.

4. DZIAŁALNOŚĆ KULTURALNO-OŚWIATOWA

Pierwsze działania lubelskich metodystów o charakterze kulturalno-oświatowym przypadają na okres transformacji ustrojowej państwa polskiego. W 1988 r. na zaproszenie PRE gościła po raz pierwszy w Polsce orkiestra dęta Armii Zbawienia, czyli Korpus Muzyczny Świątyni w Exeter z Wielkiej Brytanii. Tournée obejmowało występy w trzech miastach: Poznaniu, Warszawie i Lublinie, gdzie współorganizatorem występów orkiestry był Kościół metodystyczny²⁸. W sobotę, 17 września 1988 r. Armia Zbawienia koncertowała przed lubelską parafią luterańską przy ul. I Armii Wojska Polskiego, a następnie przeparadowała przez Krakowskie Przedmieście do miejsca zakwaterowania w Domu Turysty. Kolejnego dnia salwacjoniści wystąpili w Muszli Koncertowej w Ogrodzie Saskim, a następnie ponownie przemaszerowali główną ulicą miasta. Liderem zespołu był podpułkownik Bramwell Booth, wnuk Wiliama Bootha – założyciela Armii Zbawienia, a orkiestrą dyrygował Paul Collings²⁹.

W 1992 r. w Lublinie rozpoczęła swą działalność szkoła języka angielskiego College of English „U Metodystów” z siedzibą przy ul. Borelowskiego 5. Jej dyrektorem został Zygmunt Wrona³⁰. Aktualnie w szkole naucza się dzieci i dorosłych na 16 poziomach zaawansowania językowego. Nauka odbywa się w systemie dwusemestralnym: jesienno-zimowym i wiosenno-letnim. W ofercie szkoły znajdują się kursy przygotowujące do egzaminów *Cambridge English* (FCE, CAE, CPE) oraz do egzaminu maturalnego. Placówka dysponuje 12 salami wyposażonymi w nowoczesne tablice multimedialne oraz wysokiej klasy sprzęt audiowizualny. Słuchacze College of English „U Metodystów” mogą bezpłatnie korzystać z biblioteki szkolnej wyposażonej w różnego rodzaju pomoce dydaktyczne do nauki języka angielskiego³¹.

---

²⁶ *Siostra Stanisława Andronowska i jej ekumeniczne dzieło. Lubelska Szarytka we wspomnieniach nierzymskokatolików*. Red. M. Orłowski, M. Drozd-Orłowska. Podkowa Leśna 2010.

²⁷ Więcej na temat wyróżnienia „Serce dla Serc” zob. A. GRZEŚKOWIAK. *Ekumenizm w Lublinie*. „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 5:1987 nr 3 s. 94.

²⁸ *The Salvation Army. Polska 1988* (ulotka). Zakład Poligraficzny Kościoła Metodystycznego.

²⁹ *Armia Zbawienia przemaszeruje przez Lublin*. „Kurier Lubelski” 1988 nr 181 s. 8; *Koncerty Armii Zbawienia*. „Sztandar Ludu” 1988 nr 219 s. 5.

³⁰ Szkoła nie jest agendą kościelną, lecz prywatną własnością rodziny Wronów.

³¹ *O szkole*. <<http://www.metodysci.com.pl/o-szkole>> [dostęp: 11 września 2018].

Do ważniejszych wydarzeń kulturalnych z udziałem lubelskich metodystów należy zaliczyć udział w festiwalu „Gościniec protestancki” – projekcie prowadzonym przez Ekologiczny Klub UNESCO z Piask k. Lublina, w ramach którego odbyła się prezentacja lubelskiego środowiska protestanckiego³². Obok innych lubelskich zborów protestanckich metodyści przygotowali na festiwal stoisko prezentujące Kościół Ewangelicko-Methodystyczny, a pastor Jacek Olejniczak wziął udział w debacie o dziedzictwie protestanckim w Lublinie. Festiwal „Gościniec protestancki” odbył się 2-3 października 2008 r. w Akademickim Centrum Kultury UMCS „Chatka Żaka” w Lublinie.

Równie interesujące wydarzenie z metodystycznym akcentem miało miejsce w Lublinie, 13 września 2010 r. Wówczas to w kościele Dominikanów odbyła się Dyskusja Dwóch Ambon nt. *Krzyż u ewangelików i katolików* z udziałem abp. Damiana Zimonia, rzymskokatolickiego metropolity górnośląskiego z Katowic, oraz ks. superintendenta Jana Ostryka z Poznania, reprezentującego Kościół Ewangelicko-Methodystyczny. W swojej wypowiedzi

[...] ks. Jan Ostryk podkreślił, że krzyż to miejsce, które powinno jednoczyć chrześcijan. – *Miejsce, gdzie chrześcijanie przychodzą, aby się modlić i to jest przede wszystkim krzyż w rozumieniu ewangelików – zaznaczył. Zauważył, że dziś bywa często, że krzyż powszednie, wydaje się oczywisty. – Krzyż nie ma prawa spowszednieć. Dziś często zachowujemy pewne tradycje, ale nie zachowujemy tego, co powinno być w naszym sercu – podkreślił. Ewangelicki ksiądz przypomniał, że krzyż jest znakiem pojednania świętego Boga z grzesznym człowiekiem, pojednania, którego inicjatorem jest Bóg. – Dla mnie krzyż wyryty jest w sumieniu, sercu i życiu. Miejsce krzyża nie jest tylko w kościele, jest przede wszystkim w moim życiu, bo to życiem mam świadczyć, że Chrystus umarł i zmartwychwstał, bym ja mógł żyć – powiedział. Podkreślił też, że krzyż to znak zwycięstwa życia nad śmiercią i dobra nad złem. – Jakikolwiek informację będę słyszał w telewizji, jakiegokolwiek wyczytam w gazecie, krzyż dla mnie będzie zawsze znakiem zwycięstwa, cokolwiek ktokolwiek chciałby z nim zrobić innego. Jest to znak Chrystusa i nikogo więcej – powiedział³³.*

Ciekawą inicjatywą o charakterze kulturalnym była wystawa fotografii pt. *Afganistan*, zorganizowana przez lubelskich metodystów przy współpracy z Instytutem Turystyki Wyższej Szkoły Teologiczno-Humanistycznej i w jego siedzibie przy ul. Niecałej 4. Podczas wystawy Zbigniew Pawlak przybliżył uczestnikom spotkania realia życia mieszkańców Afganistanu. Wydarzenie, które odbyło się 17 marca 2011 r., zostało zauważone przez lokalne media:

³² O. GULIŃSKA. *Gościniec protestancki. O aktualnej działalności Ekologicznego Klubu UNESCO opowiada Przemysław Kuśmierczyk*. „Opornik. Gazeta Obywatelska” 4:2008 nr 8 s. 14.

³³ *Debata ekumeniczna: krzyż powinien jednoczyć*. <<https://ekai.pl/debata-ekumeniczna-krzyz-powinien-jednoczyc/>> [dostęp: 11 września 2018].

Wystawa jest próbą odsłonięcia twarzy Afganistanu, zajrzenia pod metaforyczną burkę utkaną z mitów i informacji podawanych w mediach. Pomagają w tym dwa różne spojrzenia: reportażowe fotografie Zbigniewa Pawlaka – męskie, techniczne, komentujące rzeczywistość – oraz intuicyjne i liryczne, odsłaniające jedynie rąbek tajemnicy wschodniej kobiecości portrety kobiet w burkach autorstwa Ewy Szymczyk³⁴.

18 czerwca 2011 r. zбір metodystyczny w Lublinie po raz drugi gościł Zbigniewa Pawlaka, wieloletniego pracownika organizacji humanitarnej działającej na terenach byłych republik radzieckich, który zaprezentował multimedialny reportaż z pracy wśród ponad setki rodzin będących ofiarami ataku terrorystycznego na szkołę w Biesłanie, we wrześniu 2004 r. Spotkanie odbyło się gościnnie w College of English „U Metodystów”, przy ul. Borelowskiego 5.

5. AKTYWNOŚĆ EKUMENICZNA

Ekumeniczne zaangażowanie lubelskich metodystów w szerszym wymiarze stało się możliwe z chwilą uruchomienia regularnych, cotygodniowych nabożeństw metodystycznych, co nastąpiło w 2006 r. W latach 2006-2013 lubelscy metodyści aktywnie uczestniczyli w lokalnych inicjatywach ekumenicznych, ze szczególnym uwzględnieniem Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan [dalej: TMoJCh].

W sobotę, 21 stycznia 2006 r., w lubelskim zborze metodystycznym odbyło się ekumeniczne nabożeństwo w ramach TMoJCh, podczas którego kazanie słowa Bożego wygłosił ks. Jerzy Markowski. Modlitewny Tydzień odbywał się pod hasłem: „Gdzie dwóch albo trzech gromadzi się w Moje imię, tam jestem pośród nich” (Mt 18,20).

W sobotę, 20 stycznia 2007 r. podczas TMoJCh pod hasłem: „Nawet głuchym przywraca słuch i niemym mówę” (Mk 7,37), słowem Bożym podczas nabożeństwa ekumenicznego w zborze metodystycznym posługiwał ks. Jacek Olejniczak.

W 2008 r. TMoJCh odbywał się pod hasłem: „Nieustannie się módlcie” (1 Tes 5,17). Do posługi słowa Bożego podczas ekumenicznego nabożeństwa w zborze metodystycznym, które odbyło się w sobotę, 19 stycznia, zaproszono pastora Mariusz Maikowskiego z lubelskiego zboru Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego. Dzień wcześniej w parafii luteirańskiej gościnnie posługiwał słowem Bożym ks. Jacek Olejniczak. Adrian Uljasz zanotował:

Punkt wyjścia wygłoszonej nauki stanowił fragment ze Starego Testamentu (Iz 55,6-9). Ks. Olejniczak mówił o konieczności lektury Pisma Świętego

---

³⁴ *Wernisaż wystawy „Afganistan”*. <<https://kurierlubelski.pl/imprezy-w-czwartek-w-lublinie-i-regionie/ar/381037>> [dostęp: 11 września 2018].

w chrześcijańskich rodzinach. Wskazywał na podobieństwa między liturgią luterzańską i metodystyczną, dając jako przykład tekst spowiedzi powszechnej³⁵.

W 2009 r. lubelscy metodyści nie zorganizowali swojego nabożeństwa ekumenicznego w ramach TMoJCh, natomiast w 21 stycznia 2010 r. odbyło się luteriańsko-metodystyczne nabożeństwo ekumeniczne w lubelskiej parafii ewangelicko-augsburskiej, podczas którego ks. Jacek Olejniczak wygłosił kazanie słowa Bożego. Po tym nabożeństwie Adrian Uljasz napisał:

Pastor Olejniczak podkreślił w kazaniu, że powinniśmy trwać przy Jezusie Chrystusie i świadczyć o Jego nauce tu i teraz, czyli we współczesnych czasach i w swoim środowisku. Nauczał słuchaczy, że wierni powinni postępować tak, żeby ich świadectwo było przekonujące dla innych. Krytykował skłonność wielu chrześcijan do powierzchownej, a zarazem ostentacyjnej religijności. Z drugiej strony zwrócił uwagę na fakt, że dzisiejsi chrześcijanie zbyt mało uczestniczą w życiu religijnym. Gromadzenie się wiernych w kościele nazwał spotkaniem się w imię Chrystusa i Jego chwały³⁶.

W 2010 r. TMoJCh odbywał się pod hasłem: „Wy jesteście tego świadkami” (Łk 24,48).

Zaproszenie do posługi słowem Bożym wystosowane przez proboszcza lubelskiej parafii luterńskiej było pierwszym ekumenicznym wyzwaniem dla ks. Dariusza Zuber, kolejnego duszpasterza lubelskich metodystów. Na swej stronie internetowej lubelscy luteranie zanotowali:

W środę 24 listopada 2010 roku w kościele przy Ewangelickiej w Lublinie miało miejsce nabożeństwo odprawione w ramach cyklu comiesięcznych nabożeństw ekumenicznych, odbywających się przez cały rok w każdą czwartą środę miesiąca (z wyłączeniem okresu wakacyjnego) w różnych kościołach chrześcijańskich znajdujących się na terenie miasta. Liturgię Słowa Bożego poprowadził proboszcz lubelskiej Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Św. Trójcy – ks. dr Dariusz Chwastek, zaś kazanie w oparciu o tekst biblijny z Listu do Hebrajczyków (Hbr 11,1-10.12,1-3) wygłosił ks. Dariusz Zuber z Parafii Ewangelicko-Metodystycznej w Lublinie³⁷.

W 2011 r. lubelscy metodyści po raz kolejny uczestniczyli w TMoJCh zorganizowanym przez lubelski oddział PRE. Na ekumenicznym nabożeństwie

---

³⁵ A. ULJASZ. *Pierwsze nabożeństwo Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan*. <<http://lublin.luteranie.pl/2013/12/pierwsze-nabozenstwo-tygodnia-modlitw-o-jednosc-chrzescijan/>> [dostęp: 11 września 2018].

³⁶ A. ULJASZ. *Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan 2010. Nabożeństwo ekumeniczne*. <<http://lublin.luteranie.pl/2013/12/tydzien-modlitw-o-jednosc-chrzescijan-2010-nabozenstwo-ekumeniczne/>> [dostęp: 11 września 2018].

³⁷ M. NER. *Listopadowe nabożeństwo ekumeniczne w kościele luteranskim*. <<http://lublin.luteranie.pl/2013/12/listopadowe-nabozenstwo-ekumeniczne-w-kosciele-luteranskim/>> [dostęp: 11 września 2018].

metodystycznym w sobotę, 22 stycznia słowem Bożym gościnnie posługiwał ks. Andrzej Gontarek, proboszcz parafii polskokatolickiej w Lublinie i przewodniczący lubelskiego oddziału PRE. Natomiast ks. Dariusz Zuber został zaproszony do posługi słowem Bożym na nabożeństwie w parafii Kościoła Starokatolickiego Mariawitów, które odbyło się w poniedziałek, 24 stycznia. W 2011 r. TMOJCh obchodzony był pod hasłem: „Trwali oni w nauce Apostołów i we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwach” (Dz 2,42).

Okazją do rewizyty ks. Dariusza Zuber a w lubelskiej parafii polskokatolickiej stało się natomiast nabożeństwo Drogi krzyżowej odprawione w środę, 23 marca 2011 r. w ramach cyklu comiesięcznych nabożeństw ekumenicznych, podczas którego wygłosił on kazanie o Chrystusie cierpiącym³⁸.

O godzinie 20.00 w Wielki Piątek, 22 kwietnia 2011 r. wyruszyła ulicami lubelskiej starówki ekumeniczna Droga krzyżowa. Nabożeństwo było okazją do wspólnej modlitwy wiernych z różnych wyznań chrześcijańskich. W wielkopiątkowych modłach wzięło udział kilka tysięcy osób z Kościoła rzymskokatolickiego oraz Kościołów zrzeszonych w lubelskim oddziale PRE. Wśród zgromadzonych pod przewodnictwem bp. Mieczysława Cisko nie zabrakło również lubelskich metodystów, reprezentowanych przez ks. Dariusza Zuber a i członków Rady Zboru. Warto odnotować, że lubelski zbor był po raz pierwszy reprezentowany na tym ważnym nabożeństwie.

27 kwietnia 2011 r. w ramach cyklu comiesięcznych nabożeństw ekumenicznych odbyło się nabożeństwo słowa Bożego, którego gospodarzami byli lubelscy metodyści. To spotkanie stało się okazją do wspólnej modlitwy kilkudziesięciu osób reprezentujących różne środowiska konfesyjne. Kazanie słowa Bożego, nawiązujące do modlitwy arcykapłańskiej Chrystusa, wygłosił gościnnie znany lubelski ekumenista ks. prof. Leonard Górka, były dyrektor Instytutu Ekumenicznego KUL³⁹.

W sobotę, 21 stycznia 2012 r. lubelscy metodyści po raz kolejny byli gospodarzami nabożeństwa w ramach TMOJCh, który odbywał się pod hasłem: „Przemienieni przez zwycięstwo Jezusa Chrystusa” (por. 1 Kor 15,51-58). Nabożeństwu przewodniczył gościnnie ks. Dariusz Zuber, a kazanie słowa Bożego do licznie zgromadzonych reprezentujących różne Kościoły chrześcijańskie wygłosił ks. dr Stefan Batruch, proboszcz parafii greckokatolickiej w Lublinie.

25 kwietnia 2012 r. odbyło się kolejne nabożeństwo z cyklu comiesięcznych nabożeństw ekumenicznych, którego gospodarzami byli lubelscy metodyści. Modlitwom ponownie gościnnie przewodniczył ks. Dariusz Zuber, a słowo Boże zwiastował Mariusz Maikowski, pastor lubelskich adwentystów.

---

³⁸ „Miesięczny Informator Parafialny Kościoła Polskokatolickiego w Lublinie” 2011 nr 181 s. 7.

³⁹ M. DROZD-ORŁOWSKA. *Lublin. Z kroniki zboru*. „Pielgrzym Polski” 86:2011 nr 5-6 s. 25-26.

Ostatnie, jak do tej pory, nabożeństwo w ramach TMoJCh, którego gospodarzami byli lubelscy metodyści, odbyło się czwartek, 24 stycznia 2013 r. Przewodniczył mu ks. Janusz Daszuta, a kazanie słowa Bożego wygłosił ks. dr Sławomir Pawłowski, przewodniczący Archidiecezjalnej Rady Ekumenicznej przy metropolicie lubelskim, który nauczał o trzech rodzajach ekumenizmu: naukowym, duchowym i praktycznym⁴⁰. W 2013 r. TMoJCh odbył się pod hasłem: „Czego Bóg od nas oczekuje?” (por. Mi 6,6-8). Natomiast ostatnie zorganizowane przez lubelskich metodystów spotkanie w ramach comiesięcznych nabożeństw ekumenicznych odbyło się 27 lutego 2013 r. Ekumenicznym modlitwom przewodniczył wówczas ks. Janusz Daszuta, a kazanie słowa Bożego wygłosił ks. prof. Przemysław Kantyka, dyrektor Instytutu Ekumenicznego KUL.

Od 2014 r. lubelski zbor metodystyczny z powodu małej liczebności (kilkoro wiernych) wycofał się z organizowania nabożeństw w ramach TMoJCh oraz innych nabożeństw ekumenicznych.

BIBLIOGRAFIA

- Armia Zbawienia przemaszeruje przez Lublin.* „Kurier Lubelski” 1988 nr 181 s. 8.
- BENEDYKTOWICZ W., *Długie życie. Pamięci Włodzimierza Sobolewa.* „Pielgrzym Polski” 40:1965 nr 9 s. 87-88.
- BENEDYKTOWICZ W., *Współpracownicy Jana Wesleya.* „Pielgrzym Polski” 37:1962 nr 11 s. 106-108.
- Debata ekumeniczna: krzyż powinien jednoczyć.* <<https://ekai.pl/debata-ekumeniczna-krzyz-powinien-jednoczyc/>> [dostęp: 11 września 2018].
- DROZD-ORŁOWSKA M., *Lublin. Z kroniki zboru.* „Pielgrzym Polski” 86:2011 nr 5-6 s. 25-26.
- GRZESIK J., *Wspomnienia o Michale Rudzie* (mps.).
- GRZEŚKOWIAK A., *Ekumenizm w Lublinie.* „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 5:1987 nr 3 s. 94.
- GULIŃSKA O., *Gościniec protestancki. O aktualnej działalności Ekologicznego Klubu UNESCO opowiada Przemysław Kuśmierczyk.* „Opornik. Gazeta Obywatelska” 4:2008 nr 8 s. 14.
- KAMIŃSKI Z., *Kartki z kroniki warszawskiego zboru.* „Pielgrzym Polski” 86:2011 nr 1-2 s. 20.
- Koncerty Armii Zbawienia.* „Sztandar Ludu” 1988 nr 219 s. 5.
- MARKOWSKI W., *„Na początku było Słowo...”. W: Kalendarz ekumeniczny 2002. Na początku było Słowo (J 1,1a).* Red. J. Wojtysiak [i in.]. Lublin – Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne Sandomierz 2002.

⁴⁰ M. ORŁOWSKI. *Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan 2013 w Lublinie okiem uczestnika.* „Pielgrzym Polski” 88:2013 nr 1-2 s. 19.

- „Miesięczny Informator Parafialny Kościoła Polskokatolickiego w Lublinie” 2011 nr 181 s. 7.
- Moje całe życie jest związane z Kościołem...* „Pielgrzym Polski” 75:2000 nr 4 s. 21-23.
- Moje całe życie jest związane z Kościołem...* „Scriptores Scholarum” 8:2000 nr 1 s. 29-31.
- Nasze sprawy.* „Pielgrzym Polski” 24:1949 nr 9 s. 124.
- NER M., *Listopadowe nabożeństwo ekumeniczne w kościele luterańskim.* <<http://lublin.luteranie.pl/2013/12/listopadowe-nabozenstwo-ekumeniczne-w-kosciele-luteran-skim/>> [dostęp: 11 września 2018].
- Nowy rozdział pracy kościelnej w Lublinie.* „Pielgrzym Polski” 68:1993 nr 12 s. 36.
- O szkole.* <<http://www.metodysci.com.pl/o-szkole>> [dostęp: 11 września 2018].
- ORŁOWSKI M., *Ekumeniczne Stowarzyszenie Charytatywne „Unitas”.* W: *Kalendarz ekumeniczny 2002. Na początku było Słowo (J 1,1a).* Red. J. Wojtysiak [i in.]. Lublin – Sandomierz 2002 s. 146-147.
- ORŁOWSKI M., *Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan 2013 w Lublinie okiem uczestnika.* „Pielgrzym Polski” 88:2013 nr 1-2 s. 19.
- PUSŁECKI E., *Przedmowa do wydania polskiego.* W: *Zasady socjalne Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego.* [b.m.w.] Wydawnictwo „Pielgrzym Polski” [b.r.w.] s. 7.
- Reformacja czy Reformacje? – krytyczne spojrzenie szkockiego historyka.* <<http://luter2017.pl/reformacja-reformacje-krytyczne-spojrzenie-szkockiego-historyka/>> [dostęp: 11 września 2018].
- RESZKA P., *List do chrześcijan (niektórych).* „Gazeta Wyborcza. Lublin” 6 października 2005 s. 1.
- RUD M., *Wrażenia z konferencji teologicznej.* „Pielgrzym Polski” 47:1972 nr 4 s. 38-39.
- Siostra Stanisława Andronowska i jej ekumeniczne dzieło. Lubelska Szarytka we wspomnieniach nierzymkokatolików.* Red. M. Orłowski, M. Drozd-Orłowska. Podkowa Leśna 2010.
- Śp. Brat Michał Rud. „Pielgrzym Polski” 73:1998 nr 7-8 s. 31.
- The Salvation Army. Polska 1988* (ulotka). Zakład Poligraficzny Kościoła Metodystycznego.
- ULJASZ A., *Pierwsze nabożeństwo Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan.* <<http://lublin.luteranie.pl/2013/12/pierwsze-nabozenstwo-tygodnia-modlitw-o-jednosc-chrzescijan/>> [dostęp: 11 września 2018].
- ULJASZ A., *Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan 2010. Nabożeństwo ekumeniczne.* <<http://lublin.luteranie.pl/2013/12/tydzien-modlitw-o-jednosc-chrzescijan-2010-nabozenstwo-ekumeniczne/>> [dostęp: 11 września 2018].
- Wernisaż wystawy „Afganistan”.* <<https://kurierlubelski.pl/imprezy-w-czwartek-w-lublinie-i-regionie/ar/381037>> [dostęp: 11 września 2018].

PASTORAL, CULTURAL AND ECUMENICAL ACTIVITY
OF THE METHODIST FELLOWSHIP IN LUBLIN IN THE YEARS 1953-2018

S u m m a r y

The origins of Methodism in Lublin are connected with the person of Michał Rud (1907-1998) who, for many years, was a local preacher of the United Methodist Church in Lublin. At the beginning he organized Methodist services in his private apartment at 12 Kresowa Street, and in 1993 led to the opening of the United Methodist Church chapel at 5 Borelowskiego Street. After the death of M. Rud in 1998, the activity of the United Methodist Church in Lublin lost its initial impetus and gained momentum only from 2010 in connection with the activity of rev. Dariusz Zuber. After rev. D. Zuber took over the parish in Olsztynek in 2011, the development of Methodism in Lublin again lost its dynamics.

Słowa kluczowe: metodyzm, Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Polsce, metodyści w Lublinie, ekumenizm.

Key words: Methodism, The United Methodist Church in Poland, Methodists in Lublin, ecumenism.